

Kutsal Savaşın Gölgesindeki Ticaret: Orta Çağ'da Doğu Akdeniz Tüccarları

Trade in the Shadow of the Holy War: Medieval East Mediterranean Trades

Ahmet Usta, *Hilal ile Haç Arasında Hayatlar- Ortaçağ Akdenizi'nde Ticaret ve Tüccarlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022. ISBN: 978-975-0532-59-7

Zafer SARAÇ¹

¹Tarih Araştırmacısı, Fırat Üniversitesi, Elazığ Türkiye

ORCID: Z.S. 0000-0002-8698-6549

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Zafer Saraç, Fırat Üniversitesi, Elazığ Türkiye

E-posta/E-mail: zafersarac@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 17.10.2021 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 18.03.2022 • **Son Revizyon/Last Revision Received:** 21.03.2022 •
Kabul/Accepted: 25.03.2022

Atıf/Citation: Sarac, Zafer. "Kutsal Savaşın Gölgesindeki Ticaret: Orta Çağ'da Doğu Akdeniz Tüccarları." Ahmet Usta'nın "Hilal ile Haç Arasında Hayatlar-Ortaçağ Akdenizi'nde Ticaret ve Tüccarlar" adlı eserinin değerlendirmesi. *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 40 (2022), 287-290. <https://doi.org/10.26650/jos.1086571>

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Tacirler, Ticaret, Memlukler, Akdeniz
Keywords: Medieval, Merchants, Trade, Mamluks, Mediterranean

Hilal ile haçın en çetin kesişmelerinden biri XI. yüzyılın sonunda doğuya gerçekleştirilen Haçlı Seferleri ile başlar. Avrupa'daki Hıristiyanlar ile Doğu'daki Müslümanların bu güçlü çatışması sonrası vuku bulan gelişmeler ise tarihin seyrini değiştirecek niteliktedir.

Gerçekleştirilen seferler sebebiyle toplumlar kendini ve ötekini tanımaya başlamış, bilim ve medeniyet zamanla kutup değiştirerek Batı'ya da tesir etmiştir. Ayrıca ticaret de yeni ve güçlü bir ivme olarak önem kazanmıştır. Nitekim Haçlı Seferleri ile beraber başlayan ticari ivmenin içine iyi nüfuz edilerek yansıtılması tarih anlatısında güçlü bir yorumunun ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Hilal ile Haç Arasında Hayatlar: Ortaçağ Akdenizi'nde Ticaret ve Tüccarlar ismiyle hazırlanan eser Doğu Akdeniz'deki ticareti zengin bir bakış açısı ve güçlü bir akademik dille daha açık hale getirir. Akdeniz'in doğusunda Memlûklerin bölgenin iki önemli gücü Bizans İmparatorluğu ve Kilikya Ermeni Krallığı ile diplomatik ve ticari ilişkilerinin incelendiği eser, giriş ve sonuç kısımlarının dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmada, devletler arası ilişkilere ticaret üzerinden bir pencere açılarak iktisadın diplomasideki rolünün yanı sıra bahsi geçen devletler arasında ticari faaliyetlerde bulunan tacirlere, bunların taşıdıkları kimliklere, sahip oldukları ürünlere ve Müslümanlarla yapılan ticarete dair uygulanan ambargolara karşı aldıkları tedbirlere değinilmektedir.

Müellif, bölgedeki ticaretin genel hatlarıyla anlatımına karşın özele indirgenen bir araştırmanın eksikliğini hissetmiş olacak ki eserinde bölge ticaretine yeni bir yorum getirmek amacıyla anlatımın seyrini genelden özele çevirmeyi amaç edinmiştir. Böylece coğrafi bir daralmayla Akdeniz'in doğusuna, dönemsel bir daraltmayla da XIII. yüzyılın ikinci yarısına odaklanmıştır. Bölge ticaretine Batılı araştırmacıların ilgi göstermesi paralelinde özellikle Ortaçağ ticaretine damgasını vuran Avrupalıların ticari faaliyetlerinin akademik araştırmalarda daha yoğun olması yazarın araştırmasının rotasını Avrupalı tacirlerin dışına yöneltmesine sebep olmuştur. Ticaretin basit manada karşılıklı ilişki, alışveriş prensibine dayanmasına karşın, bazen sadece ticareti bir tarafın tekelinde olarak yorumlayan yaklaşımların aksine müellifin tutumu ticaretin diğer unsurlarını, bir başka ifade ile Akdeniz'in diğer renklerini görmeye yardımcı olur.

Modern araştırmaların önemli kısmında bölgedeki ticaretin genel hatlarıyla anlatılması, çoğu zaman özele indirgenemeyişi, önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece bir bölgenin ticareti kısıtlı parametrelerle anlatılmakta, üstüne bir de tek kutuplu, yani yalnızca bir bakış açısını yansıtabilecek şekilde açıklanmakta ve ticaret erbabı genellemelerle ifade edilmektedir. Misal, İtalya'nın her bir şehir devletinin (Cenovalılar, Venedikliler, Pisalılar vb.) ticari gücü ayrı ayrı araştırma konusu olarak ele alınırken, ticaretin diğer muhatabı olan Müslümanlar dini kimlikleriyle genel bir ifade tarzıyla anlatılırlar.

Oysaki her ticari grup farklı kriterlerle değerlendirilirse daha objektif sonuçlar elde edilebilir. Yazar, bu açıdan ticaretin dini ve milli kimlikten sıyrılmasıyla arz edeceği görünümün üstüne yorumlarını aktarmaktadır. Nitekim eserin müellifinin bu yaklaşımı ticaretin tabanına yerleşen çıkar ilişkilerinin her şeyin üstünde olduğu gerçeğini su yüzüne çıkarır. İncelenen ticaretin sadece savaş ve diplomasinin ardılı olabilecek bir görünümü olduğu hakikati de eserdeki devletlerarası münasebetlerin bütün yönleriyle işlenmesiyle açığa çıkar. Bu bağlamda eserin ikinci bölümü ticaret ve siyaset ilişkisini anlatması yanında ticaretin diplomatik arka planına ışık tutmaktadır.

Ticaretin daha iyi anlaşılabilmesi için siyasi tarih anlatısının çok iyi bir şekilde kurgulanması gereklidir. Bununla birlikte anlatıda taşların yerine oturması ancak bu şekilde mümkündür. Siyasi tarih ise coğrafi kavşak noktalarında şekillendiği gibi ticaret de bu noktalar üzerinde tarihi seyrini sürdürür. Bu açıdan eserin birinci kısmında Mısır Memlûk Sultanlığı, Bizans İmparatorluğu ve Kilikya Ermeni Krallığı'nın ticari altyapıları, şehirleri, limanları, güzergahları, grupları, iktisadi önemleri ayrıntılı bir şekilde mercek altına alınır.

Eserin ilk iki bölümü Doğu Akdeniz'in ticareti ve siyaseti üzerine yoğunlaşırken son bölümü tacirleri ve yürütülen iktisadi faaliyetleri ortaya koyma amacı taşımaktadır. Bu aşamada en önemli unsur ticari kayıtların takibiyle ortaya çıkar. Ticareti akamete uğratan faktörler ve bunlara karşın tacirlerin geliştirdiği savunma mekanizmaları ticaretin farklı boyutlarını aşıkâr kılmaktadır. Verilen birçok örnekten yalnızca bir tanesinde ticari ambargonun delinmesi için kayıtlarda yapılan usulsüzlüklere bu bölümde dikkat çekilmektedir.

Mezkûr eser, kaynak kullanımı açısından da örnek teşkil eder. Kitabın giriş bölümünde kullanılan kaynaklar ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiştir. Burada dikkat çeken husus yazarın elindeki tüm kaynakları çok yönlü bir bakış açısıyla ele almasıdır. Bu aşamada birincil kaynaklar olan İslam, Latin, Bizans, Ermeni ve Süryani kaynakları ilk aşamada detaylandırılmadan izah edilmiş; sonrasında ise bu kaynaklar araştırılan konu özelinde irdelenmiştir.

Ayrıca birincil kaynakların dışında bölgeyle ilgili kullanılan araştırma eserleri araştırmaya olan katkıları nispetince değerlendirilmiştir. Burada dikkat çeken bir başka husus araştırmanın metodolojik olarak da mercek altına alınmasıdır. Bir tarihçinin anlattıkları kadar yöntemi de tarihin inşa sürecinde önemli bir etmendir. Birçok eser, kaynaklardaki metodolojik yaklaşımlar kaile alınmadan üretilmektedir. Oysaki kullanılan kaynağın yöntem açısından da tetkik edilmesi, tarihçinin çalışmasını en kalifiye hale getirmesi ve kendi yolunu çizmesi için önemli bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında müellifin eserinin alt yapısını kusursuz bir şekilde oluşturduğu görülmektedir. Güçlü bir temelle hazırlanan tezin kolay kolay çürütülemeyeceği malumdur. Yine yazarın kaynak konusunda çok dilli geniş bir yelpazeyi karşılaştırmalı biçimde kullanması, bölgenin zengin ve çok yönlü kimlik mozaiğine uymaktadır. Belirtmekte fayda bulunmaktadır ki, ele alınan kaynakların incelendikten sonra kullanılması esere olan güveni artırmaktadır.

Eserin özgün bir kimliğe sahip olduğunu vurgulamak gerekir. Zira daha önce yazılan eserler incelendiğinde Memlûk, Bizans ve Kilikya Ermeni Krallığının ticari ilişkisini içeren müstakil bir esere rastlanmamaktadır. Yine eserde kullanılan ticari noter kayıtlarının tafsilatlı bir şekilde tahlil edilmesi sayesinde bilim dünyasının yeni bir kazanç sağladığı görülecektir. Bu yüzden eserin ileride yapılacak çalışmalara kaynak kabilinden hizmet edeceğini düşünmek şartırcı olmaz.

Yazar sistematik bir yöntemle, vazih ve sade bir dille eserini kaleme almıştır. Bu durum müellifin anlatım gücünün kapsayıcı yönünü de ön plana çıkarmaktadır. Zira yazar; kısa, net ve açık cümlelerle çalışmasını te'lif etmiş ve elde ettiği sonuçları ikna edici verilerle bezeyerek okuruna sunmuştur.

Sonuç olarak tarih biliminin ekonomi/iktisat disipliniyle bilinen bir ilişkisi vardır. Bu münasebetin yeterince analiz edilememesine bağlı olarak bazı devletlerarası ilişkileri tam manasıyla değerlendirmek kolay değildir. Ahmet Usta'nın çalışması Akdeniz'in doğusunda gerçekleşen ticarete, bahsi geçen üç devletin birbirleriyle olan siyasi ve diplomatik münasebetlerine, bu ilişkilerde rol oynayan tacirlere, taşıdıkları ürünlere, emtiayı taşıyan gemilere, ürünlerin miktar ve bedelleri yanında tacirlerin sahip oldukları imtiyazlara değinmektedir. Çalışma Ortaçağ Doğu Akdeniz tarihini, bölge devletlerinin (Memlûk Sultanlığı, Bizans İmparatorluğu ve Kilikya Ermeni Krallığı) birbirleriyle olan diplomatik ve buna etki eden ticari ilişkilerini incelemek isteyen araştırmacılara rehberlik eder niteliktedir.

